

MR SAŠA MIJALKOVIĆ*

Vidovi i oblici trgovine ljudima

Trgovina ljudima je protivpravni akt kojim se narušava međunarodnim propisima i unutrašnjim zakonodavstvom predviđeni poredak i ugrožavaju vitalne vrednosti društva. Međutim, svi pojavni oblici trgovine ljudima ne nose sa sobom isti stepen društvene opasnosti, te stoga ne predstavljaju podjednak rizik, pretnju ili opasnost po bezbednost države, društva ili pojedinca. Autor u radu nastoji da klasifikuje postojeće vidove i oblike manifestacije trgovine ljudima u bezbednosnoj praksi prema stepenu društvene opasnosti, geografskom nivou realizacije, fizičko-biološkim karakteristikama žrtava, odnosu žrtve prema položaju u kojem se nalazi i obliku eksploatacije žrtve, uz kraću deskripciju njihovih bitnih obeležja.

Ključne reči: trgovina ljudima, vidovi trgovine ljudima, oblici trgovine ljudima, bezbedonosna praksa.

Uvod

Trgovina ljudima (ljudskim bićima) podrazumeva: (a) vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija žrtve obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa; (b) pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na nameravanu eksploataciju je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koja mera izneta u podstavu (a); (c) vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje

deteta za svrhe eksploatacije smatra se trgovinom ljudskim bićima čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava iznetih u podstavu (a) ovog člana; (d) dete znači bilo koju osobu mlađu od 18 godina.¹

Od trgovine ljudima svakako treba razlikovati krijumčarenje ilegalnih migranata i prostituciju. Krijumčarenje migranata podrazumeva obezbeđivanje ilegalnog ulaska u stranu državu lica koje nije njen državljanin ili lica sa stalnim boravkom, a u cilju sticanja, na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi.² To je posrednička delatnost kojom se olakšava ilegalan ulazak u zemlju, uz saglasnost lica koja su predmet krijumčarenja i koja (načelno) mogu odustati od toga, dok žrtva trgovine ljudima najčešće nema takvu mogućnost.

Prokrijumčareni migranti su nakon prelaska državne granice slobodni, prema njima se najčešće ne primenjuje nikakava prinuda i ne bivaju eksploataisani, što nije slučaj sa žrtvama trgovine ljudima. Krijumčarenje ljudi nužno zahteva prelazak državne granice najmanje dve zemlje, predstavlja povredu propisa o prelasku državne granice te u tom smislu predstavlja krivično delo protiv države, dok se trgovina ljudima može odvijati unutar nacionalnih granica jedne države, predstavlja kršenje ljudskih prava pojedinaca, te je, samim tim, krivično delo protiv pojedinca.

Krijumčarenje migranata je pojam koji je uži od pojma trgovine ljudima, i može predstavljati fazu u procesu trgovine ljudima. Međutim, ono može pre-rasti u trgovinu ljudima ukoliko organizatori krijumčarenja, željni dodatnog profita, „prodaju”

1 Član 3 Protokola Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. godine, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori* broj 6 od 27. juna 2001. godine.

2 Član 5 Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, koji dopunjava konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, broj 6 od 27. juna 2001.

* Autor je saradnik u nastavi na predmetu Osnovi bezbednosti, na Policijskoj akademiji u Beogradu, a od oktobra 2004. godine i član Radne grupe za prevenciju i edukaciju Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima. E-mail: mijalkovics@yahoo.com

prokrijumčarene osobe ili ih protivpravno liše slobode, eksploatišući ih pri tom na razne načine.

Pod *prostitucijom* se podrazumeva dobrovoljni seksualni odnos kojeg karakterišu plaćanje (najčešće u novcu), ekstreman promiskuitet i emocionalna ravnodušnost prema partneru i samom seksualnom činu³.

Prostitucija počiva na principima dobrovoljnosti i ostvarivanja izvesnih „prihoda za sebe” i s njom se može prekinuti po želji prostitutke, dok je kod seksualne eksploatacije žrtava trgovine ljudima to retkost. To je oblik samougrožavanja lica koje se njome bavi i u nekim zemljama je zakonom dozvoljena, dok trgovina ljudima predstavlja oblik ugrožavanja bezbednosti drugih i svuda je zabranjena zakonom.

Prostitucija može biti neorganizovana i sa sobom nosi niži stepen društvene opasnosti (društvena štetnost) te je stoga često inkriminisana kao prekršaj (u našem zakonodavstvu prekršaj protiv javnog reda i mira), dok je seksualno eksploatisanje žrtava trgovine ljudima uvek organizovano, sa većim stepenom društvene opasnosti i predstavlja krivično delo.

Kod obe pojave dolazi do viktimizacije lica i kršenja ljudskih prava, s tim što je njihov spektar i intenzitet znatno širi i veći kod žrtava trgovine ljudima. Prostitucija je *širi* pojam i može se odvijati nezavisno od bilo kakve trgovine ljudima. U smislu eksploatisanja žrtava trgovine ljudima, prostitucija je *uži* pojam i predstavlja samo jedan od oblika seksualne eksploatacije žrtava koji je, s druge strane, u praksi najzastupljeniji⁴.

S teorijskog stanovišta, razlika između ovih kriminalnih fenomena je očigledna. Međutim, do skoro su u praksi organa formalne socijalne kontrole postojali problemi u kvalifikaciji uočenih pojava. Zbog toga je, nakon što je pojam trgovine ljudima definisan i razgraničen od pojmova sličnih pojava, neophodno identifikovati oblike i vidove njene manifestacije u bezbednosnoj praksi.

S druge strane, definisanje, klasifikacija i deskripcija pojavnih oblika trgovine ljudima ima značaja prilikom analize trendova ugrožavajućih pojava u vezi sa trgovinom ljudima i njihovog uticaja na bezbednost. Primera radi, ne može se na isti način tretirati prodaja devojkje radi sklapanja braka

u sredini u kojoj je to običaj i gde je skoro svaki brak tako sklopljen (npr., kod Roma), i prodaja devojkje od strane organizovane kriminalne grupe drugoj organizovanoj kriminalnoj grupi u inostranstvu radi njenog eksploatisanja kroz prostituciju.

U oba slučaja reč je o trgovini ljudima, protivpravnom ponašanju i kršenju ljudskih prava. Međutim, stepen društvene opasnosti koja sa sobom nose te dve pojave zahteva pravljenje distinkcije između njih, shodno njihovom kvalitetu: svakako da je znatno opasnija organizovana trgovina ljudima od one koja je, nazovimo je običajna, tradicionalna. Statistički-kvantitativno posmatrano, između tih dvaju pojava može se staviti znak jednakosti, dok se u kvalitativnom smislu te dve pojave ne mogu porediti.

Pre pokušaja da se klasifikuju oblici trgovine ljudima važno je napomenuti da je teško doći do univerzalne klasifikacije formi njene manifestacije, ali i da se ponuđenim tipologijama ne iscrpljuju mogućnosti za neke nove klasifikacije. Do kriterijuma za klasifikovanje vidova i oblika trgovine ljudima o kojima je ovde reč došlo se indukcijom i generalizacijom bitnih fenomenoloških obeležja identifikovanih konkretnih slučajeva trgovine ljudima. Takođe, valja pomenuti da su i drugi autori u svojim radovima prikazali određene klasifikacije koje su, do određene granice, bile uzor za klasifikacije koje slede.⁵

Klasifikacija vidova i oblika trgovine ljudima prema stepenu njihove društvene opasnosti

Prema stepenu društvene opasnosti koju sa sobom nose, svi oblici trgovine ljudima mogu se klasifikovati u dva vida:

- običajna (tradicionalna, „neprava”) trgovina ljudima i
- kriminalna⁶ trgovina ljudima.

3 Jeftović, M., Milašinović, S. (2002) *Samougrožavanje društva – socijalno-patološke devijacije*. Beograd: Sinex, str. 143.

4 O pojmovnom razgraničenju trgovine ljudima, krijumčarenja migranata i prostitucije detaljnije u: Mijalković, S. (2004) *Pojam trgovine ljudima*. Beograd: ICVA/CIS, IOM, OEBS, str. 6–9.

5 Npr., trgovina ljudima se može manifestovati kao trgovina ženama, trgovina decom i trgovina muškarcima. Eksploatacija žrtava se najčešće manifestuje na sledeći način: *eksploatacija žena* kroz seksualnu eksploataciju, eksploataciju domaćeg rada i trgovinu u cilju sklapanja braka; *eksploatacija dece* kroz seksualnu eksploataciju, eksploataciju rada, prosjačenje, vršenje krivičnih dela, trgovinu nerođenom decom ili tek rođenim bebama radi usvojenja, trgovinu radi sklapanja braka ili radi učestvovanja u oružanim sukobima i *eksploatacija muškaraca* kroz prisilni rad, stavljanje u ropki odnos ili uklanjanje organa. Detaljnije u: Nikolić-Ristanović, V., Čopić, S., Milivojević, S., Simeunović-Patić, B., Mihić, B. (2004) *Trgovina ljudima u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, str. 42–43, 102 i 127.

6 Trgovina ljudima je kriminalni akt te je u tom smislu i atribut kriminalna besmislen i nepotreban. Međutim, u ovom slučaju sintagma kriminalna trgovina ljudima koristi se u cilju razlikovanja krivičnih dela od običajnih oblika trgovine ljudima.

Pod vidom *običajnih*, odnosno *tradicionalnih* ili *nepravih* oblika trgovine ljudima mogu se podvesti svi oni oblici koji su odvajkada postojali u društvu i element su njegove kulture. Ovakvi oblici nemaju za cilj nikakav vid, odnosno oblik eksploatacije čoveka, već su deo verovanja i običaja naroda.

Tipičan primer ovakvog oblika trgovine ljudima jeste kupovanje neveste u Srbiji. Naime, u Srbiji, naročito u njenim južnim i jugoistočnim regijama, postoji običaj da dever, koji je inače najstariji neoženjeni brat mladoženje kupuje nevestu od njenog najstarijeg neoženjenog brata. Pri tom „kupci” sa mladoženjine strane nastoje da mladu kupe za što je moguće manje novca, pokušavajući često i da je „ukradu”, tj. otmu, otvoreno demonstrirajući silu (najčešće pucajući u vazduh iz vatrenog oružja, pokušavajući nasilni ulazak u prostorije u kojima je nevesta i sl.). Naspram toga, „prodavci” s nevestine strane na svaki način pokušavaju da spreče ulazak svatova sa suprotne strane i da sestru prodaju po što je moguće „višoj ceni”.

U pravnom smislu, svaka trgovina ljudima (pa i ovakva) je zabranjena. Međutim, u ovom slučaju ne postoji ozbiljna i stvarna namera da se lice proda kako bi se ostvarila protivpravna korist odnosno njena eksploatacija, već je to deo običaja, kulture, tradicije i verovanja jednog naroda ili društvene grupe. Društvena opasnost je minimalna, a samim tim i stepen ugrožavanja nečije bezbednosti, odnosno kršenja ljudskih prava gotovo je ravan nuli. Zato se u ovom slučaju nikako ne može govoriti o postojanju krivičnog dela, pa samim tim ni kriminalnog karaktera ovakvog oblika trgovine ljudima. Takve običaje neguju i Romi i Vlasi u Timočkoj krajini⁷.

Pomenuti običaji, koji su zapravo rudimentirani oblici trgovine ljudima, indikator su položaja žene u tradicionalnim i patrijarhalnim društvima i mogu biti zloupotrebljeni u kriminalne svrhe.

Pod vidom *kriminalne* trgovine ljudima mogu se svrstati svi oni oblici koji se ne mogu podvesti pod vid običajne trgovine ljudima. To su svi oni pojavni oblici koji su izraženi u domaćoj i međunarodnoj bezbednosnoj problematiki.

Bitna odlika pojavnih oblika kriminalne trgovine ljudima jeste njihova protivpravnost, odnosno zabranjenost međunarodnim aktima, ustavnim i zakonskim normama. Međutim, svi ti oblici nisu istog značaja u smislu opasnosti koju imaju po zaštićene vrednosti društva. S obzirom na stepen njihove društvene opasnosti, mogu se izdiferencirati sledeći oblici trgovine ljudima:

- običajno-kriminalni;
- pojedinačni (neorganizovani) i
- organizovani.

Običajno-kriminalni oblici trgovine ljudima predstavljaju kombinaciju običajnih i kriminalnih oblika trgovine ljudima. Naime, aspekti običajnih oblika trgovine ljudima ogledaju se u načinu na koji se lice „prodaje”, a aspekti kriminalnih oblika u krajnjem cilju kupovine čoveka koji se svodi na njegovu eksploataciju.

Tipični primeri ovakvih oblika trgovine ljudima mogu se pronaći u životu romske populacije. Običaj da se devojka prodaje budućem suprugu često se zloupotrebljava. To je naročito izraženo prilikom sklapanja tzv. „brakova na neviđeno”, „poštanskih brakova” gde se buduća nevesta kupuje a da pre toga nije videla niti upoznala budućeg supruga. U najvećem broju slučajeva buduću suprugu živi i radi u inostranstvu, te devojka mora da ode kod njega. Ukoliko legalno pređe državnu granicu, lišavaju je ličnih dokumenata i putnih isprava, i najčešće završava u nekoj vrsti javne kuće. Rodbina devojke ne sumnja u raskošan i lagodan život svoje kćeri, čime se smanjuje mogućnost da bude pronađena i da joj se pruži pomoć.

Osim ovog, postoje i primeri kupovine romske dece radi sklapanja tzv. „dečjih brakova”. Umesto da uživaju u lažno obećanoj blagodeti raskošnog porodičnog života svojih sunarodnika u inostranstvu, deca najčešće završavaju u organizovanim mrežama dečje prostitucije ili prosjačenja, ili bivaju korišćena za druge kriminalne aktivnosti (najčešće krađe, provalne krađe, oduzimanje vozila, kurirsku službu kriminalne grupe – prenošenje poruka, paketića sa drogom i sl.).

*Novosadska policija je uhapsila Ljubišu Nikolića (55) iz Veternika pod sumnjom da je krajem januara 2003. godine kupio od oca maloletnu S. Š. iz Samoša, opština Kovačica, koju je odveo u Italiju, gde se i sada nalazi. Nikolić je maloletnicu kupio pod izgovorom da će je udati za svog unuka, te da će organizovati svadbu po romskim običajima u Italiji, ali se osnovano sumnja da se ona tamo bavi prosjačenjem, prostitucijom i krađama.*⁸

Dakle, kod ovakvih oblika trgovine ljudima, kod „prodavca” ne postoji namera da izvrši krivično delo, već da preko običajnih normi reši buduću status pripadnika svoje društvene grupe, tj. da uda svoju kćer, oženi sina. Posledica koja iz ovog proističe je kriminalna i svodi se na zasnivanje rop-skog odnosa i eksploataciju lica nad kojim je takav odnos zasnovan.

⁷ O običajnoj trgovini ljudima u Timočkoj krajini detaljnije, u: Odbor za ženska ljudska prava – JUCA (2002), *Seks trafik-ing i tranzicija*, Bor: JUCA, str. 12.

⁸ "Nevesta završila u ropstvu", *Glas*, 8. mart 2003.

Pojedinačni oblici trgovine ljudima su sledeći na hijerarhiji oblika trgovine ljudima po stepenu društvene opasnosti koju sa sobom nose. Njihova bitna odlika jeste postojanje svesne i namerne „kupoprodaje” lica s obe strane s ciljem sticanja protivpravnog profita: „prodavca” od prodaje lica, „kupca” od njegove naknadne eksploatacije. Druga bitna odlika jeste nepostojanje visokog stepena organizovanosti kupoprodaje kao što je to slučaj kada jedna kriminalna organizacija prodaje lice drugoj. Ovakav oblik trgovine ljudima može se javiti u tri modaliteta:

- *pojedinaac – pojedinac* – postoji u onim slučajevima kada pojedinac, ili porodica proda svog člana nekoj drugoj porodici ili pojedinac. Ovaj slučaj razlikuje se od običajno-kriminalnog oblika trgovine ljudima upravo u postojanju svesti i namere da se lice proda drugom, uz ravnodušnost o njegovoj daljoj sudbini.

U Grčkoj se u proseku od 600 donesenih sudskih odluka o usvajanju deteta godišnje, oko 520 odnosi na usvajanje na osnovu dogovora prirodnih roditelja i bračnog para koji želi da usvoji dete. Kupoprodaja novorođenčadi se pojavljuje upravo kod takvih slučajeva. Tarifa se kreće od oko 10 000 evra za romsku decu do 30 000 evra za bebe iz Albanije, Bugarske, Rumunije i drugih jugoistočnih zemalja⁹.

- *pojedinaac – kriminalnoj grupi* – postoji u svim onim slučajevima kada pojedinac proda neko lice ili porodica proda svog člana kriminalnoj grupi. Bitna odlika ovog oblika trgovine ljudima jeste da ne postoje elementi organizovanosti s obe strane („kupca i prodavca”), već samo sa strane „kupca”. U ovom slučaju pojedinac koji prodaje lice svestan je posledica koje mogu prosteći iz postupaka organizovane kriminalne grupe tokom eksploatacije žrtve, i najčešće je prodaje kako bi „vratilo ranija dugovanja”.¹⁰ Tipični primeri ovog oblika trgovine ljudima mogu se uočiti u životu romske populacije.¹¹ Naime, porodice su prodavale svoju decu organizovanim kriminalnim grupama koje su ih potom transportovale u Italiju i uključivale u mreže prosjačenja

ili dečju prostituciju. Zato što su znali kakva će biti sudbina njihove dece, prodavali su ih po „višim cenama”;

- *kriminalna grupa – organizovanoj kriminalnoj grupi* – ovakvi oblici trgovine ljudima odlikuju se postojanjem grupe koja se ne može smatrati organizovanom kriminalnom grupom, i koja nakon izvršenog krivičnog dela otmice ili prevare proda žrtvu organizovanoj kriminalnoj grupi. Grupa nije čvrsta, ne bavi se trajno trgovinom ljudima, već je trgovina nastala kao posledica trenutnih okolnosti (potreba za novcem, nedobijanje „otkupa” za žrtvu otmice i sl.).

U Smederevu je grupa od tri muškarca i jedne žene otela, mučila i prodala sedamnaestogodišnju devojčicu za 200 evra.¹²

Organizovani oblici trgovine ljudima po stepenu društvene opasnosti koju sa sobom nose, imaju najveći uticaj na bezbednost države i pojedinaca. Bitna odlika ovih oblika jeste visok stepen organizovanosti njihovih realizatora. Nosioci organizovane trgovine ljudima su organizovane kriminalne grupe. Druga bitna odlika jeste kontinuiranost – stalnost u obavljanju ove kriminalne delatnosti. Treća bitna odlika jeste masovnost kako samih nosilaca ugrožavanja, tako i žrtava kriminaliteta. Četvrta bitna odlika je multimanifestnost eksploatacije žrtava. Stepenu društvene opasnosti i obim ugrožavanja bezbednosti kod ovakvih oblika trgovine ljudima je znatno viši nego kod prethodno navedenih oblika. Organizovana trgovina ljudima može se javiti u tri modaliteta:

- *prodaja usluga, ne i lica* – postoji u slučajevima kada organizovana kriminalna grupa ne prodaje žrtvu drugoj kriminalnoj grupi ili drugim pojedincima, već sama organizuje njenu eksploataciju. Klijenti se menjaju, mogu da „kupe uslugu žrtve”, ali žrtva i dalje ostaje pod kontrolom kriminalne grupe;
- *organizovana kriminalna grupa – pojedinac* – ovaj oblik trgovine ljudima po svojoj organizovanosti nimalo ne zaostaje za prethodnim oblikom. Reč je o trgovini ljudima koju organizovana kriminalna grupa vrši u vidu „privredne delatnosti” zavisno od potražnje svojih klijenata. Naime, organizovana grupa, shodno pojedinačnim narudžbinama, stalno „snabdeva” različite pojedince ljudima. Tipičan primer ovakve trgovine ljudima jeste

9 "Aferu otkrila TV", *Večernje novosti*, 17. februar 2003.

10 UNICEF – UNOHCHR – OSCE – ODIHR (2002), *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe – Current Situation and Responses to Trafficking in Human Beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, The Federal Republic of Yugoslavia, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova, Romania*, UNICEF – UNOHCHR – OSCE – ODIHR, p. 7.

11 *Isto*, str. 52.

12 "Za devet meseci 2002. godine u Srbiji nestalo 60 devojaka i žena. Ostala mi je samo nada da je moje dete možda kod nekog bogatog Albanca koji je čuva samo za sebe", *Nedeljni telegraf*, 11. decembar 2002.

prodaja dece bračnim parovima bez dece (npr., slučajevi iz afera krađa beba iz porodilišta), prodaja žena muškarcima za sklapanje prinudnih brakova, prodaja muškaraca pojedincima za eksploataciju kroz obavljanje teških poslova i slično. Opravdanje naziva organizovana kriminalna grupa – pojedincu je u vezi koja se ostvaruje između strana u kupoprodaji, a koja nije stalna već, naprotiv, pojedinačna, ali organizovana, za razliku od oblika pojedinac – organizovanoj kriminalnoj grupi. Mogući su i slučajevi višestrukih kontakata između strana u kupoprodaji;

Bugarska policija je u prvom kvartalu 2004. godine presekla kriminalni kanal kojim su mlade Romkinje pred porođajem iz Peštere kod Pazardžika (Bugarska) slane u Pariz da bi prodavale svoje nerođene bebe. U Pariz se odlazilo turističkim linijama, gde su nakon rođenja bebe prodavane francuskim porodicama po unapred ugovorenoj sumi od 10 000 do 12 000 evra, a nakon povratka u Bugarsku svaka veza sa „novim roditeljima” je prekidana. Ne zna se da li su bebe prodavane radi ilegalnog usvojenja ili donacije organa za transplantaciju.¹³

Četiri Ukrajinca, jedan muškarac i tri žene, među kojima i majka deteta (28-godišnja Ukrajinka prisiljena na prostituciju) uhvaćeni su „na delu” u procesu kupoprodaje deteta radi usvojenja u Italiji, mesto Fodi. Naime, u nameri da prodaju dete, osumnjičeni su organizovali licitaciju na kojoj je početna cena bebe bila 50 000 evra. Međusobnim nadmetanjem cena je povećana na 350 000 evra¹⁴.

Interesantan je i slučaj „uvoza trudnih žena” iz Latinske Amerike u Teksas. Naime, jedna žena je vrbovala trudnice preko oglasa u novinama nudeći im utehu zbog neželjene trudnoće i dobru zaradu u inostranstvu. Trudnice su na razne načine ilegalno dolazile u Teksas gde su se u kući dotične žene porađale, nakon čega je organizovano ilegalno usvojenje prodajom novorođenčadi. Majke su za svoju decu dobijale neznatnu svotu novca.¹⁵

- organizovana kriminalna grupa – organizovanoj kriminalnoj grupi – ovaj oblik trgovine ljudima odlikuje se izuzetnom organizovanošću obe strane učesnice „kupoprodaje”, uz izraženu kontinuiranost ovog oblika „krimi biznisa” koji se sastoji u stalnom doturanju

tzv. „svežeg mesa”. Organizovane kriminalne grupe u svom sastavu imaju više podgrupa specijalizovanih za realizovanje pojedinih faza ili delova faza u trgovini ljudima. Pored izuzetne stručnosti i tajnosti u radu, nosioci ove pojave pribegavaju primeni sile, korupcije, pretnjama i ucenama prema pripadnicima subjekata bezbednosti, suparničkim taborima i bivšim, aktuelnim i potencijalnim žrtvama ili njihovim porodicama, a sve radi realizacije svojih ciljeva. Saradnja između grupa je najčešće kontinuirana.

Klasifikacija vidova i oblika trgovine ljudima prema geografskom nivou njihove realizacije

Svi oblici trgovine ljudima se prema nivou njihove realizacije, odnosno prostoru na kome se odvijaju, mogu klasifikovati u dva vida:

- trgovina ljudima na nacionalnom nivou i
- trgovina ljudima na nadnacionalnom – međunarodnom nivou.

Trgovina ljudima *na nacionalnom nivou* podrazumeva realizaciju oblika trgovine u okviru postojećih nacionalnih granica zemlje. U ovom slučaju nema prelaženja državne granice od strane žrtava trgovine ljudima. Međutim, to ne znači da nosioci ovog oblika trgovine ljudima ne mogu da budu međunarodni kriminalci – pojedinci ili organizovane kriminalne grupe. Bitan uslov, odnosno kriterijum za ovu klasifikaciju jeste kretanje žrtve trgovine ljudima, a ne prostorno delovanje nosilaca ovog oblika ugrožavanja bezbednosti.

Načelno, oblici ovog vida trgovine ljudima mogu biti:

- trgovina ljudima na lokalnom nivou;
- trgovina ljudima na regionalnom nivou i
- trgovina ljudima na nivou cele zemlje.

Lokalna, odnosno trgovina ljudima *na lokalnom nivou* predstavlja kretanje žrtve ovog krivičnog dela na teritoriji i u neposrednoj okolini jednog mesta. Ovakvi slučajevi trgovine ljudima bili su masovni u Republici Srpskoj¹⁶, a na području naše zemlje se masovno realizuju na Kosovu i Metohiji od strane tzv. „Albanske mafije”. Najčešće žrtve su žene, mahom albanske nacionalnosti, koje su seksualno eksploatisane.

¹³ "Bugarska policija presekla lanac trgovine ljudima – Bebe prodavane u Parizu", *Politika*, 4. mart 2004. godine.

¹⁴ "Novorođenče 350 000 evra", *Večernje novosti*, 13. maj 2003. godine.

¹⁵ "Oglas za trudnice", *Politika*, 8. oktobar 2002.

¹⁶ UNICEF, UNOHCHR, OSCE, ODIHR (2002), *Trafficking in Human Beings in Southeastern Europe – Current Situation and Responses to Trafficking in Human Beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, The Federal Republic of Yugoslavia, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova, Romania, UNICEF, UNOHCHR, OSCE, ODIHR*, p. 64.

Regionalna, odnosno trgovina ljudima *na regionalnom nivou* podrazumeva da se žrtve trgovine ljudima prodaju i eksploatišu na području jednog regiona, prostora koji je širi od lokalnog. Najbolji primeri ovog oblika trgovine ljudima se takođe mogu uočiti na području Kosova i Metohije, gde se lica iz mesta s jednog kraja pokrajine prodaju i eksploatišu na njenom drugom kraju.

Trgovina ljudima *na nivou cele zemlje* podrazumeva kretanje žrtve trgovine ljudima na prostoru više regiona države, bez prelaženja nacionalnih granica. Najbolji primeri ovakvog oblika trgovine ljudima se takođe vezuju za Kosovo i Metohiju, za koje se smatra da je destinacija mnogih nestalih devojaka sa prostora centralne i južne Srbije. Osim toga, Šabac važi za grad destinacije za mnoge žrtve trgovine ljudima koje su objekt seksualne eksploatacije.

Svaki od ova tri oblika trgovine ljudima mogu realizovati *unutrašnji* ili *međunarodni nosioci kriminalne aktivnosti*, što znači da u konkretnom slučaju može biti reči o međunarodnom, odnosno transnacionalnom organizovanom kriminalu, pri čemu žrtve trgovine ljudima uopšte ne prelaze državnu granicu jedne zemlje. Podaci Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) pokazuju da je unutrašnja, odnosno trgovina ljudima na nacionalnom nivou u stalnom povećanju.¹⁷

Trgovina ljudima *na nadnacionalnom – međunarodnom nivou* podrazumeva kretanje, odnosno transportovanje žrtava van područja zemlje iz koje potiču (van „zemlje porekla“). U ovom slučaju reč je o međunarodnom kriminalu koji je najčešće organizovan.

Načelno, i u okviru ovog vida, može se identifikovati više oblika:

- prekogranična trgovina ljudima;
- međunarodna regionalna trgovina ljudima i
- globalna trgovina ljudima.

Prekogranična trgovina ljudima podrazumeva trgovinu ljudima na nivou dve susedne države, pri čemu se žrtva koja potiče iz jedne zemlje transportuje preko državnih granica i eksploatišu na teritoriji druge zemlje. Karakteristični primeri ovog oblika trgovine ljudima mogu se uočiti na primeru Rumunija – Srbija, pri čemu izvestan broj žrtava trgovine ljudima poreklom iz Rumunije završava i biva eksploatisan na području Srbije. *Jedno-dnevna* ili *vikend* trgovina ljudima („one-day“ ili „week-end“ trafficking) je poseban oblik prekogranične trgovine, pri čemu se najčešće žene ili deca, perio-

dično transportuju preko državne granice radi njihove jednodnevne ili vikend seksualne eksploatacije, a potom vraćaju natrag u zemlju porekla, odnosno tranzita.¹⁸ Nekad trgovci belim robljem prebacuju devojke iz jedne zemlje u drugu i na duži period – do nekoliko nedelja. To im omogućava da klijentima više zemalja redovno obnavljaju „ponudu“. Žrtve često imaju boravište na jednoj strani granice, a seksualno su eksploatisane na drugoj strani. Time što ne rade u zemlji u kojoj borave, žrtve umanjuju mogućnost istrage i smanjuju rizike njihovih podvodača.¹⁹

Međunarodna regionalna trgovina ljudima podrazumeva eksploatisanje žrtava trgovine ljudima na području više zemalja jednog međunarodnog regiona. Pri tom se žrtva izvesno vreme nalazi na području jedne države, potom biva „prodana“ u drugu zemlju, iz nje u treću i tako više puta. Ilustrativni su slučajevi da žrtve sa područja Rumunije, Bugarske, koje su eksploatisane na području Srbije, potom najčešće bivaju prodane na Kosovu i Metohiji, odakle završavaju u Albaniji, ili ako „imaju više sreće“ u Italiji.

Globalna trgovina ljudima podrazumeva kretanje žrtve koje je interkontinentalnog karaktera. Žrtve ne samo da su prodavane i eksploatisane u više zemalja jednog regiona, već se prostor njihove eksploatacije proširuje i na područje drugog ili više kontinenata. Tipični slučajevi ovakvog oblika trgovine ljudima odnose se na ljude iz Afrike, Azije i južne Amerike, koji najčešće završavaju na prostoru zapadne Evrope.

Za trgovinu ljudima na nadnacionalnom – međunarodnom nivou važi pravilo da prekogranična trgovina najčešće prerasta u međunarodnu regionalnu, a regionalna u globalnu. Ove oblike trgovine ljudima mogu realizovati *isključivo nosioci međunarodnih kriminalnih aktivnosti*.

Klasifikacija vidova i oblika trgovine ljudima prema biofiziološkim karakteristikama žrtve

Ako se za kriterijum klasifikacije vidova trgovine ljudima uzmu biofiziološke karakteristike žrtava, odnosno njihov *pol* i *uzrast*, onda se trgovina ljudima može manifestovati kao:

- trgovina muškarcima;
- trgovina ženama i
- trgovina decom (muškog i ženskog pola).

¹⁸ Isto, str. 18.

¹⁷ OSCE, ODIHR (1999) *Trafficking in Human Beings: Implications for the OSCE*, Warshaw: OSCE, ODIHR Background Paper, p. 21.

¹⁹ Chassagne, P., Gjeloshaj, K. (2004) „Nasilje i eksploatacija mladih žena: mobilnost i jačanje mreža albanske prostitucije“, *Temida*, br. 1, str. 32.

Ovu klasifikaciju, zavisno od konkretnih zakonskih rešenja nekih zemalja, dopunjuje i precizira i kriterijum *životnog (starosnog) doba* lica. Tako je moguće razlikovati bebe, decu, odrasla lica, odnosno različite kategorije lica sa određenim godinama života (npr., 14, 16, 18, 21 godina i sl.).

Ove klasifikacije su bitne iz sledećeg razloga: u nekim zemljama nije predviđeno sankcionisanje trgovine muškarcima; u drugim se sankcioniše isključivo trgovina decom; u trećim zemljama sankcioniše se trgovina ženama, dok trgovina decom predstavlja teži oblik ove pojave; u nekim zemljama je, pored trgovine decom, i trgovina mladim punoletnim licima kriterijum za kvalifikaciju težeg oblika krivičnog dela.²⁰ Posledica „višestrukih standarda” jeste različito tretiranje istih pojava ugrožavanja bezbednosti u različitim zemljama. To može predstavljati smetnju prilikom ostvarivanja međunarodne policijske, sudske i slične pomoći i saradnje više država, što se u svakom slučaju, može odraziti na ukupnu bezbednost.²¹

Načelna podela oblika trgovine ljudima na trgovinu muškarcima, trgovinu ženama i trgovinu decom ima svoje opravdanje. Naime, određeni oblici ugrožavanja bezbednosti odnose se isključivo ili pretežno za konkretnu kategoriju žrtve. Primera radi, žrtve ilegalnog usvojenja mogu biti isključivo deca. Žrtve pedofilije takođe mogu biti isključivo deca. Žrtve prostitucije ili pornografije su pretežno žene, mada ima i primera da su to i muškarci i deca (muška, odnosno dečja prostitucija ili pornografija). Radno mogu biti eksploatisani i muškarci i žene i deca. Brakovi se prvenstveno prinudno sklapaju sa žrtvama ženskog pola – ženama i devojkicama. Za prinudno učešće u oružanim sukobima pretežno se koriste muškarci (i dečaci). Od prinude na vršenje određenih krivičnih dela nisu pošteđeni ni muškarci, ni žene, ni deca, mada je u ovom vidu eksploatacije najviše dece. Kada je reč o prinudi na donaciju ljudskih organa odnosno delova tela, pravila ne postoje.

S aspekta bezbednosnih nauka, žrtve trgovine ljudima mogu podjednako biti muškarci, žene i deca. Većina poznatih slučajeva i sprovedenih istraživanja o trgovini ljudima odnosi se na žene, odnosno decu. Pogrešno je (kao što to čine neki autori) žrtvama trgovine ljudima smatrati isključivo

žene, odnosno decu kao posebno ranjivu i osetljivu kategoriju. Nepriznavanje muškaraca za žrtve trgovine ljudima predstavlja oblik diskriminacije,²² a samim tim i oblik dodatnog kršenja elementarnih ljudskih prava. Ovo se mora imati u vidu tim pre što je poznat podatak da, pored žena i dece postoji isto tako veliki broj muškaraca kojima se trguje radi primoravanja na prinudni rad. Drugi podaci govore o tome da muškarci čine najveći broj žrtava trgovine ljudima u Evropi. Procenjuje se da 80% svih žrtava trgovine ljudima u Ukrajini čine muškarci.²³

Klasifikacija vidova trgovine ljudima shodno odnosu žrtve prema položaju u kojem se nalazi

Vidovi trgovine ljudima se, prema tome kakav je lični odnos i stav žrtve prema položaju u kojem se nalazi, mogu klasifikovati kao:

- tzv. dobrovoljna trgovina ljudima i
- prisilna trgovina ljudima.

”Dobrovoljna” trgovina ljudima podrazumeva sve one oblike sa prisutnom saglasnošću, tj. odobravanjem žrtve da bude objekt trgovine, odnosno eksploatacije. Neke žene racionalno izaberu da uđu u industriju seksa i imaju u znatnoj meri kontrolu nad onim što rade, sa kim to rade i koliko često i za koju novčanu nadoknadu.²⁴ U praksi je veoma teško pronaći ovakve slučajeve. U literaturi se navode slučajevi u kojima je žrtva pristala da bude predmet trgovine, ali se nije saglasila oko svih ostalih uslova i okolnosti pod kojima će biti eksploatisana: boravak i seksualna eksploatacija u nehigijenskim uslovima, prostituisanje sa po 15 do 20 klijenata dnevno, nizak nivo prihoda, neredovna ishrana i slično.²⁵ Međutim, ima i onih slučajeva u kojima su žrtve

22 Nepriznavanje muškarca za žrtvu krivičnog dela Posredovanje u vršenju prostitucije (član 251 OKZ) predstavlja diskriminaciju i neopravdano stavlja muškarca u nepovoljniji položaj od žena. Takođe, nepriznavanje muškarca za žrtvu silovanja, prinude na obljudu i obljudbe nad nemoćnim licem u slučajevima kada je izvršilac krivičnog dela žena, predstavlja diskriminaciju. Beogradski centar za ljudska prava (2003) *Ljudska prava u Jugoslaviji 2002* (Pravo, praksa i pravna svest u Saveznoj Republici Jugoslaviji i međunarodni standardi ljudskih prava), Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 52.

23 Kartusch, A. (2001) *Reference Guide for Anti-Trafficking Legislative Review with Particular Emphasis on South Eastern Europe*. Warsaw: Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, OSCE/ODIHR, r. 7, 23.

24 Kelly, L. (2003) *Vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije u vezi sa nasiljem nad ženama i decom*. Beograd: Council of Europe, str. 100.

25 OSCE, ODIHR (1999) *Trafficking in Human Beings: Implications for the OSCE*, Warsaw: OSCE, ODIHR Background Paper, p. 13.

20 Detaljnije o polu i starosnom dobu žrtve trgovine ljudima kao kvalifikatornim okolnostima za postojanje težeg oblika krivičnog dela trgovine ljudima u zakonskim rešenjima nekih zemalja, u: Čopić, S., Nikolić- Ristanović, V. (2002) “Krivično delo trgovine ljudskim bićima – međunarodni dokumenti, savremena zakonska rešenja i Krivični zakon SR Jugoslavije”, *Temida*, br. 1, str. 38–43.

21 Opširnije, u: Mijalković, S. (2003) “Osvrt na oblike i pravce razvoja međunarodne policijske saradnje”, *Bezbednost*, br. 2, str. 186.

zadovoljne svojim statusom i položajem u okviru mreže eksploatacije:

"Ovde je super, najlepše mesto koje sam očekivala. Bila sam tri meseca u Austriji, ali tamo nije za mene ... Vratila sam se ovde opet. Ovde je super, milina, niko nas ne dira, samo smo u kući, gazda je super, on nas poštuje, mi njega poštujemo. Sve je super i nemamo problema.

Došla sam iz Ukrajine sa drugaricom Aksanom da zaradim pare. Ovde je dobro i sviđa mi se."²⁶

Naravno, od ovog treba razlikovati slučajeve u kojima su lica prevarom i obmanom da će raditi „pristojne“ poslove u privredi strane zemlje dovedene u ropski položaj i eksploatacane na načine koji nemaju veze sa datim obećanjima i ponudama.²⁷

Prisilna trgovina ljudima podrazumeva odsustvo dobrovoljnosti, saglasnosti žrtve da bude predmet trgovine i eksploatacije. Ovaj vid trgovine ljudima podrazumeva upotrebu raznih oblika prinude prema žrtvi. Prinuda prema licu može imati sledeće oblike: pretnja silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmica, prevara, obmana, zloupotreba ovlašćenja ili teškog položaja ili davanje ili primanje novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije (član 3 Protokola iz Palerma 2000)²⁸, odnosno, kako je to naš zakonodavac formulisao: upotreba sile ili pretnje, dovođenje u zabludu ili održavanje u zabludi, zloupotreba ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisanosti ili teških prilika drugog (član 111b KZ RS).²⁹

Ovde je važno naglasiti da, čak i u slučaju da je lice svesno i voljno prihvatilo da bude predmet trgovine ljudima i eksploatacije, nije sporno postojanje krivičnog dela iz člana 111b KZ RS. Naime, već pomenutim Dopunskim protokolom predviđeno je da je pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na nameravanu eksploataciju predviđenu definicijom u članu 3, stavu b Protokola bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koja mera navedena u istoj definiciji. To znači da i u slučajevima pristanka i odobravanja žrtve na sopstvenu trgovinu i eksploataciju od strane trećih lica nema osnova za nepostojanje krivičnog dela Trgovine ljudima i oslobađanja od krivične odgovornosti učinilaca dela.

Pošto je jasno da je pristanak žrtve na izvršenje

26 Izjave žrtvi dobijene metodom intervjua u istraživanju trgovine ljudima u Srbiji. Dimčevska, A., Janković, I. (2003) *Trgovina ljudima izbliza*. Beograd: Beosupport, str. 27.

27 Detaljnije u: Nikolić-Ristanović, V., Čopić, S., Milivojević, S., Simeunović-Patić, B., Mihić, B.: *isto*, str. 66–70.

28 Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjava konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, *Službeni list SRJ* br. 6. od 27. juna 2001. godine.

29 Krivični zakon Republike Srbije, *Službeni glasnik SRS* broj 26/1977 sa kasnijim izmenama i dopunama.

krivičnog dela irelevantan za njegovo postojanje, postavlja se pitanje *opravdanosti ove klasifikacije*. Naime, s aspekta bezbednosnih nauka *pristanak* žrtve na njenu trgovinu i eksploataciju predstavlja oblik ugrožavanja bezbednosti sa nižim stepenom društvene opasnosti od oblika kod kojih ovakav pristanak ne postoji. To može da znači da se trenutni način života žrtve ne razlikuje mnogo od onog pre postanka žrtvom trgovine ljudima. Ovde se postavlja pitanje da li je žrtva zapravo žrtva ili prestupnik, ili oboje? Dalje, to može da znači da žrtva ostvaruje visoke prihode od sopstvene eksploatacije, te da joj postojeće stanje i položaj u kom se nalazi odgovaraju. Možda se prema žrtvi ne primenjuju nikakvi oblici prisile, te stoga nema ni krivičnog dela Trgovine ljudima, već nekog drugog dela (npr., Posredovanje u vršenju prostitucije).

S druge strane, to može biti indikator da je kod žrtve došlo do izvesnih duševnih poremećaja, te je stoga, usled nepostojanja svesti o tome šta joj se događa, ravnodušna. Ili, može biti da se prema licu primenjuju posebne tehnike kontrole i održavanja u pokornosti poput hipnoze, zloupotrebe droga i slično, te se i nakon otkrivanja slučaja i pružanja pomoći žrtvi, ona opet vraća „svojim vlasnicima“. Ovakve situacije su interesantne upravo zbog nepostojanja jasnog činjeničnog stanja o elementima neophodnim za identifikovanje i kvalifikovanje pojave ugrožavanja bezbednosti. Nesporno je ugrožavanje bezbednosti pojedinca u domenu kršenja ljudskih prava, prvenstveno prava na slobodu i prava na zdravlje.

Slučajevi u kojima se primenjuje *prinuda* prema žrtvi trgovine ljudima su, za razliku od prethodnog, jasni. Svaki oblik protivpravne prinude prema licu je zabranjen međunarodnim i unutrašnjim zakonodavstvom, čime se štite osnovna ljudska prava. Stoga je svaki oblik prinude ujedno i krivično delo i kršenje ljudskih prava, što predstavlja oblik ugrožavanja javne bezbednosti, odnosno lične bezbednosti pojedinca.

Klasifikacija vidova i oblika trgovine ljudima prema vidovima i oblicima eksploatacije žrtava

Kriterijum za klasifikaciju vidova i oblika trgovine ljudima u ovom slučaju jeste vid, odnosno oblik eksploatacije žrtava. Ova klasifikacija nema naučnu opravdanost („težinu“)³⁰, ali je navedena

30 Navedena klasifikacija ne predstavlja vidove i oblike trgovine ljudima, već vidove i oblike eksploatacije žrtava. Ovo su termini koji imaju konkretno značenje, ali su nepravilno formulisani. Umesto termina seksualno ropstvo ispravnije je reći ropstvo, odnosno trgovina ljudima sa seksualnim vidom eksploatacije žrtava. Međutim, ovakvi nazivi se čine pre dugim te je često lakše upotrebiti skraćenicu koju drugi lakše razumeju umesto „rogobatne“ naučne terminologije.

zbog lakšeg razumevanja određenih kategorija koje se svakodnevno pominju u praksi subjekata bezbednosti i medijima.

Prema vidovima eksploatacije žrtava, svi vidovi trgovine ljudima se mogu klasifikovati kao:

- seksualno ropstvo;
- radno ropstvo;
- ilegalno usvojenje;
- prinudni brak;
- uzimanje ljudskih organa i delova tela;
- prinudno vršenje kriminalnih radnji;
- prinudno učešće u oružanim sukobima i
- trgovina ljudima u užem smislu.

Seksualno ropstvo predstavlja vid ropstva uspostavljenog nad žrtvom trgovine ljudima, pri čemu je žrtva seksualno eksploatisana. Ovaj vid eksploatacije može imati više različitih oblika, pri čemu žrtve, zavisno od oblika, mogu biti muškarci, žene ili deca:

- nekomercijalno seksualno ropstvo.
- komercijalno seksualno ropstvo:
 - a) prostitucija (muška, ženska, dečja);
 - b) pornografija (snimanje pornografskih filmova, izvođenje pornografskih predstava);
 - c) „seks turizam”, koji zapravo obuhvata prostituciju i pornografiju (najčešće pedofiliju i pedopornografiju);
- kombinovano seksualno ropstvo.

Radno ropstvo predstavlja vid ropstva žrtava trgovine ljudima, pri čemu je žrtva radno eksploatisana. Ovaj vid trgovine ljudima takođe ima više oblika:

- eksploatacija u poljoprivrednom sektoru;
- eksploatacija u industrijskom sektoru;
- eksploatacija u uslužnom sektoru;
- eksploatacija u domaćinstvu i
- kombinovana eksploatacija.

Ilegalno usvojenje je vid eksploatacije koji se uspostavlja nad detetom i može se manifestovati kao:

- „nepravo” eksploatisanje ilegalnim usvojenjem deteta koje postoji u slučajevima kada je usvojenje izvršeno na nezakonit način, i nakon toga dete živi sa novim roditeljima bez ikakvih dodatnih oblika eksploatacije. Sam položaj žrtve, zbog načina na koji je u njega dovedena, smatra se eksploatacijom;
- „pravo” eksploatisanje ilegalno usvojenog deteta koje postoji u slučajevima kada je, pored toga što je „nepravo”, dete i dodatno eksploatisano drugim vidovima i oblicima: seksualno, radno, primoravanjem na vršenje određenih kriminalnih radnji ili trgovinom ljudima u užem smislu.

Prinudni brak je vid trgovine ljudima pri kome se žrtva eksploatiše ulogom bračnog druga u braku koji je sklopljen prinudno. Ovaj vid trgovine ljudima ima sledeće oblike (s obzirom na *pol* bračnih drugova):

- prinudni heteroseksualni brak i
- prinudni homoseksualni brak (teorijska pretpostavka).

S obzirom na *pol* i *uzrast* žrtve, oblici trgovine ljudima mogu biti:

- prinudni brak sa ženom;
- prinudni brak sa detetom;
- prinudni dečji brak;
- prinudni brak sa muškarcem (teorijska pretpostavka).

S obzirom na *broj žrtava* koje su eksploatisane na ovaj način, prinudni brak može imati sledeće oblike:

- prinudni monogamni brak;
- prinudni poligamni brak;
- prinudni monoandni ili poliandni brak (teorijska pretpostavka).

Oduzimanje ljudskih organa i delova tela je vid ropstva čije su žrtve eksploatisane na taj način što im je uzet organ iz organizma, ili deo tela. U ovom slučaju može postojati nekoliko oblika eksploatacije (s obzirom na vrstu ljudskog tkiva koje se uzima):

- uzimanje ljudskih organa i
- uzimanje delova ljudskih tela.

U odnosu na to da li postoji saglasnost davaoca organa, odnosno dela tela, svi oblici ovog vida mogu se podeliti na:

- dobrovoljno davanje ljudskih organa ili delova tela i
- nasilno uzimanje ljudskih organa ili delova tela.

S obzirom na to da li je lice od koga se organ uzima živo ili ne, oblici eksploatacije žrtava trgovine ljudima ovog vida mogu biti:

- uzimanje organa ili delova tela od živog lica;
- uzimanje organa ili delova tela od „sveže umrlog” lica – kadavera i
- uzimanje organa ili delova tela od davno mrtvog lica.

S obzirom na cilj, odnosno svrhu oduzimanja organa ili dela tela:

- uzimanje organa ili delova tela radi zadovoljenja zdravstvenih potreba lica i
- uzimanje organa ili delova tela u naučno-istraživačke svrhe.

Prinudno vršenje kriminalnih radnji je vid eksploatacije žrtava trgovine ljudima pri čemu se one primoravaju na vršenje određenih protivzakonitih radnji, a s ciljem sticanja protivpravne imovinske

koristi za primenjivača prinude. Prema stepenu društvene opasnosti koju sa sobom nosi kriminal čiji su nosioci žrtve trgovine ljudima, mogu se izdvojiti sledeći oblici:

- prinuda na vršenje prekršaja i
- prinuda na vršenje krivičnih dela.

Prinudno učešće u oružanim sukobima je vid trgovine ljudima u okviru kojeg se žrtve eksploatišu primoravanjem na:

- direktno učešće u oružanoj borbi (neposredna borba) i
- indirektno učešće u oružanoj borbi (sanitetska služba, izvođenje fizičkih radova, transport opreme i sl.).

Trgovina ljudima u užem smislu predstavlja vid trgovine ljudima čiji je vid eksploatacije žrtava njihova prodaja trećim – zainteresovanim licima. U ovom slučaju nema nikakvih drugih oblika eksploatacije od strane njenog trenutnog „vlasnika”, osim one koja se sastoji u prodaji lica i ostvarivanju protivpravnog profita na osnovu razlike u ceni kupovine i ceni prodaje. Naravno, žrtvu nadalje eksploatiše njen novi „vlasnik”.

Zaključak

Trgovina ljudima je multimanifestna pojava te je s toga veoma teško doći do sveobuhvatne, opšteprihvaćene klasifikacije formi kroz koje se manifestuje. Načelnu klasifikaciju vidova trgovine ljudima moguće je izvršiti na osnovu više kriterijuma: stepena društvene opasnosti, geografskog nivoa realizacije, fizičko-bioloških karakteristika žrtava, odnosa žrtve prema položaju u kojem se nalazi i oblika eksploatacije žrtve. Navedeni vidovi obuhvataju preko 50 konkretnih oblika trgovine ljudima koji se u bezbednosnoj problematici i praksi gotovo uvek mogu identifikovati kao neka od mogućih kombinacija prethodno navedenih vidova i

oblika. Pokušaj njihove klasifikacije i deskripcije učinjen je iz čisto pedagoških i teorijskih razloga, radi lakšeg sagledavanja mogućih vidova, oblika i modaliteta trgovine ljudima kao i njihovih kombinacija. Takođe, navedenim klasifikacijama ne iscrpljuju se druge moguće klasifikacije vidova i oblika trgovine ljudima.

Poznavanje bitnih karakteristika pojedinih oblika trgovine ljudima bitan je uslov za identifikovanje ovih složenih i dinamičnih bezbednosnih pojava u praksi; potom, za razlikovanje trgovine ljudima od drugih sličnih bezbednosnih problema, kao i za identifikaciju subjekata trgovine ljudima. Tako neće doći do oslobađanja od odgovornosti trgovaca ljudima, ali ni sekundarne viktimizacije žrtava kojima je pružanje pomoći preko potrebno.

Saša Mijalković, MA

The forms trafficking in human beings

Trafficking in human beings is an illegal act which interferes with the order foreseen by international regulations and national laws and endangers the values vital to society. However, all forms of human trafficking are not of the same danger to society and therefore do not represent the same risk, threat or danger to the safety of the state, society or individuals. In this paper, the author tends to classify the existing forms and aspects of trafficking in human beings as a manifestation in security practice in accordance with the level of social endangerment, geographical level of implementation, bio-physical characteristics of the victims, relation of the victim toward the position in which he/she finds himself/herself and the form of exploitation of the victim, including a short description of their most significant characteristics.